

Fișa suspiciunii de plagiat / Sheet of plagiarism's suspicion		Indexat la: 63/09
Opera suspicionată (OS) Suspicious work	Opera autentică (OA) Authentic work	
OS	S. Nemeček, Presa hunedoreană (de la origini până în prezent), vol.1, Realitatea Românească, Vulcan, 2007.	
OA	M. Popa, V. Tașcu, Istoria presei românești din Transilvania, Tritonic, București, 2003.	
Incidența minimă a suspiciunii / Minimum incidence of suspicion		
p.57:18 – p.75:01	p.253:01 – p.268:00.	
Fișa întocmită pentru includerea suspiciunii în Indexul Operelor Plagiate în România de la www.plagiate.ro		

Precizare:

Prin notația p.57:18 - p.75:01 se înțelege că fragmentul de text preluat fără indicarea provenienței în opera suspicio-
nată este cuprins între rândul 18 al pag.57 și rândul 01 al pag.75.

Mircea Popa Valentin Tașcu

ISTORIA PRESEI ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA

**media
comunicare**

t...
TRITONIC

Coperta / DAN OANCEA

Foto coperta 1 / Redacția revistei

„Gazeta de Transilvania” (nedată)

Sursa: Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe

Tehnoredactare / CARMEN GOLGOJAN

Carte apărută cu sprijinul
Ministerului Culturii și Cultelor.

© COPYRIGHT TRITONIC

BUCUREȘTI / ROMÂNIA 2003

e-mail: editura@triton.ro

tel./fax.: +40.21.242.54.09

www.jurnalism.ro

www.triton.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPA, MIRCEA

**Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi
până în 1918 / Mircea Popa, Valentin Tașcu, - București :**

Tritonic, 2003

Bibliogr.

ISBN 973-8497-33-7

I. Tașcu, Valentin

070(498.4)(091)

La realizarea acestui volum au participat: Bogdan și Constantin Hrib,
Veronica Rotaru, Nicolae Golgojan, Marius Dimitriu, Gabriela Mitroi,
Beatrice Dinulescu (**Tritonic Media**).

Bun de tipar: 18.08.2003

ROLUL PRESEI ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA ÎN FORMAREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE ȘI A UNITĂȚII DE NEAM

Presă românească din Transilvania reprezintă fără îndoială unul dintre cele mai palpabile capete din viața culturală ale acestei provincii. De la primele încercări de a se edita o foaie periodică în limba română, încercare ce se leagă de numele Ioan Molnar Piuariu în 1789, cu **Foaie română pentru econom**, trecând apoi prin programul **Vestirilor filozoficești și moralicești** din 1795, ce-și propuneau un deziderat iluminist înaintat, și până la primele periodice apărute în această provincie, cele ale lui Zaharia Carcalechi, Ioan Barac și George Bariț, presa transilvăneană a avut ca obiectiv principal afirmarea conștiinței de neam a tuturor românilor și unirea într-un singur stat național. Această mare obsesie este prezentă, direct sau indirect, afirmată clar sau voalat, în tot ceea ce a emanat pe teren revuistic din această zonă suflătoare de mare intransigență morală. Având de luptat cu numeroase impedimente și vicisitudini, având de înfruntat opoziția surdă a guvernului și a autorităților, tirania oligarhiei chesaro-crăiești și a epocii dualiste, o cenzură nemiloasă și obtuză, intelectualitatea românească a acestei provincii - în ciuda celor peste zece încercări eșuate doar în decurs de cincizeci de ani (între 1789 și 1821) de a dura presa românească - nu s-a dat bătută și a reușit în cele din urmă să întemeieze o presă națională vie și activă, care s-o reprezinte ca individualitate în concertul națiunilor europene și care să devină o adevărată școală de viață și de cultură națională. Începând cu **Biblioteca românească** (1821) a lui Zaharia Carcalechi, cu **Ateneul românesc** (1833) al arădeanului Al. Gavra, cu **Foile duminicii** scoase de Barac la Brașov în 1837, cu "Foaie literară" (1838) devenită apoi **Foaie pentru minte, inimă și literatură**,

cu "Gazeta de Transilvania" (1838), "Observatoriul" (1878), **Transilvania** (1868) și celelalte reviste inițiate și conduse de Bariț, cu revistele pașoptiste ale lui Cipariu **Organul luminării**, **Organul național** și **Învățătorul poporului**, continuând cu venerabila **Familie** a lui Iosif Vulcan, cu **Foaie literară** a Lucreției Suciú-Rudow, cu **Albina Carpaților și Orientul latin** al lui Al.I. Lepădatu, cu marile ziare politice românești ale epocii, **Telegraful român**, **Gazeta Transilvaniei**, **Tribuna** și mai apoi **Tribuna poporului** de la Arad, presa literară românească a reprezentat o inestimabilă armă de luptă pentru drepturile sociale și politice, pentru cultură și limbă proprie. Fiecare revistă, fiecare redactor și colaborator era în același timp un luptător politic, un combatant pe marele front al unității naționale. "Istoria ziaristicii ardelenne – scria N. Iorga – este cea mai frumoasă pagină din istoria Ardealului de o sută și mai bine de ani încoace. Filele ei cuprind gândirea și simțirea celor mai de seamă bărbați pe care i-a dat întregului neam românesc această provincie. Toți scriitorii, toți dascălii, în coloanele ei și-au depus tot ce-au avut mai curat în sufletele lor și le-au socotit mai de preț pentru vremea lor. Literatură, istorie, economie – tot ce s-a produs pe aceste terene în curs de un veac se regăsește înscris în colecțiile colbuite ale vechilor noastre gazete".¹ Iar Ion Breazu adăuga: "Presa Transilvaniei a fost timp de un veac laboratorul uriaș al conștiinței naționale".

Lupta pe frontul presei s-a dus în special în patru direcții principale: 1) formarea unei limbi literare comune și unitare, 2) realizarea unei sincronii perfecte, armonice, între dezvoltarea literară a tuturor provinciilor românești, 3) ținerea unei legături permanente cu creația poporului și 4) activism politic.

Cel dintâi țel a fost atins treptat-treptat, printr-o importanță deosebită acordată discuțiilor filologice în presă, prin inițierea unor reviste cu caracter special, precum "Archivu pentru limbă și filologie" al lui Cipariu, prin generalizarea normelor și măsurilor luate de Asociația transilvană **Astra** etc. Un moment de seamă în această campanie l-a constituit apariția la Sibiu, cu începere din 1876, a **Foișoarei Telegrafului român**, care este

prima revistă din Transilvania care a adoptat alfabetul fonetic și a militat pentru continua emancipare de etimologismul latinizant al Blajului și apropiere de normele ortografice ale **Convorbirilor literare**. **Familia** de la Oradea, **Tribuna** de la Sibiu, iar mai târziu **Luceafărul** au impus definitiv un sistem de scriere evoluat, o limbă literară care o urma îndeaproape pe cea din publicațiile de peste munți, lucru care însemna în mod practic că unitatea de limbă literară era înfăptuită². În acest sens un colaborator al **Telegrafului român** din 1864, elogiind limba "cea dulce și fluidă" a românilor de peste Carpați, vedea în ea un îndreptar pe care ar trebui să-l respecte în scrisul lor și românii ardeleni, deoarece: "oricât ne vom suci noi românii de dincoace, dexteritatea de limbă o vom putea învăța mai bine numai la frații de dincolo și precum pentru a se face cineva spartan trebuie să bea din Europa, așa și noi, pentru a vorbi și scrie bine românește va trebui să gustăm, și încă să gustăm bine, din apa Dâmboviței"³. Această limbă frumoasă pătrunde în Ardeal atât prin scrierile generației pașoptiste, cât și prin marile reviste literare care își câștigaseră prestigiu prin colaboratorii iluștri pe care și-i dobândiseră. **Convorbirile literare** se numărau printre acestea, iar limba lui Eminescu, Creangă, Gane sau Slavici și-a găsit aici numeroși imitatori, înfăptuind acel proces de educare și formare a gustului public de care era stringentă nevoie. Unul dintre cărturarii transilvăneni format în această epocă, Iuliu Moisil, avea să declare mai târziu privitor la această binefăcătoare școală lingvistică: "Profesorii și intelectualii din Năsăud, ca și noi elevii de atunci și de mai târziu, vorbeau cu nesaț frumoasa limbă a **Convorbirilor** și cu toții căutam să ne corectăm greșelile limbistice și să vorbim o limbă mai curată și mai clară, căci mulți vorbeam o limbă greoaie. **Convorbirile** ne-au făcut să iubim mai presus de toate *limba poporului*"⁴.

Nici ardelenii nu au uitat cu totul principiul după care limba scrierilor literare trebuia să urmeze îndeaproape graiul poporului, ca o condiție absolut necesară a păstrării nealterate a specificității ei organice. Pe acest temei se vor clădi operele literare ale scriitorilor tribuniști și luceferiști, această normă avea să stea la

baza literaturii lui Slavici și Coșbuc. Slavici însuși, într-o suită de articole din **Tribuna**, avea să insiste asupra respectării principiului apropierii de popor, atrăgând atenția asupra pericolului înstrăinării ce ar putea surveni în alte condiții: “ne apropiem de popor, vorbim astfel ca el să ne înțeleagă, ne purtăm precum se poartă și el în împrejurări analoage, iubim ce iubește și el și respingem ceea ce nu găsim și la dânsul, căci e o urmă a înrăuririi străine tot ceea ce avem noi fără ca să aibă și el”⁵. Latinismul, etimologismul și purismul, împotriva cărora se ridicase Titu Maiorescu și **Junimea**, își vor găsi și aici adversari puternici, deoarece oamenii de cultură ai epocii nu voiau ca românii de pe cele două versante ale Carpaților să se înstrăineze prin bariere artificiale. Peste tot, ei urmăreau o dezvoltare armonică, similară și organică, în care ținta finală nu putea fi decât unitatea politică. “Firea-ar oare o jertfă prea mare adusă față de majoritatea românilor spre scopul *unirii noastre în scriere*”⁶ se întreba alarmant Ioan Bechnitz într-unul din articolele sale. Într-o asemenea direcție milita și un alt transilvănean, istoricul Al. Papiu Ilarian (cel care cu ocazia urcării pe tron a celui dintâi domn comun, Al. Ioan Cuza, afirmase în numele compatrioților săi dorința unirii cu țara spunând: “Numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României” și se va simți dator a se depărta de principiile de scriere cipariene spre a exprima un punct de vedere rațional și plin de bun simț. “Ardelenii, afirma el, poporul cel mai democrat din lume, niciodată nu vor comite împietatea și ingratitudea de a se rupe prin limbă de poporul din care se trag, de a crea o limbă și o ortografie care necum părinții și frații lor, dar nici anticvenii și arheologii să nu o înțeleagă.”⁷

Acestea au fost în mare principiile de bază care au călăuzit viața literară a românilor transilvăneni în materie de limbă, acel material fundamental pe care se vor clădi operele viitoare și datorită căruia ființa națională a unui popor își definește pecetea ei inimitabilă.

Al doilea deziderat important al revuisticii transilvănene a fost acela al ștergerii diferențelor de evoluție literară și de cultură

între cele trei provincii românești. Pe urma exemplului oferit de **Biblioteca românească** a lui Zaharia Carcalechi, a foilor lui Asachi și Heliade, G. Bariț a realizat de la început atât prin **Foaie pentru minte...**, cât și prin **Gazetă** o conlucrare perfectă între românii de pe ambele versante ale Carpaților, publicând masiv pe scriitorii de dincolo de munți. Același lucru se întâmplă la **Familia**, **Transilvania** sau **Tribuna**, reviste care au consolidat unitatea de atitudine și de direcții literare, practicând un activ schimb de valori și de talente și asigurând practic aceeași unitate stilistică și tematică întregii noastre literaturi. Colecțiile editoriale și bibliotecile inițiate de **Tribuna**, **Astra**, de librăria **Ciurcu** de la Brașov sau de **Enea Hodoș** de la Caransebeș au popularizat în permanență cei mai buni scriitori de peste munți în ediții ieftine și populare care i-au făcut cunoscuți în satele cele mai îndepărtate ale provinciei. Cultul marilor valori, în special al scriitorilor afiliați **Junimii**, și-au găsit aici simpatizanți entuziaști în special în rândurile junimii studioase, care au văzut în literatura promovată de **Convorbiri** exemple literare demne de imitat, atât ca limbă, cât și ca atitudine etică și estetică. Eminescu s-a numărat printre aceștia și curentul eminescian născut în Transilvania la finele secolului trecut stă mărturie largii sale popularități. De altfel, în 1892, când Al. Grama comisese indigesa sa critică la adresa marelui poet, redacția **Tribunei** ținea să sancționeze public gestul aventuros al acestuia, scriind într-unul din editorialele sale: "Asigurăm pe frații noștri de pe malurile Dâmboviței că cursurile de estetică ale savantului anonim de la Blaj nu numai că n-au fost aprobate și gustate de către publicul românesc de aici, dar au stârnit o adevărată indignațiune în toți câți au avut răbdarea să le citească. În tot **Ardealul** cu cele mai îndepărtate părți românești ale Ungariei, abia se mai găsește azi un cărturar în casa căruia să nu fie pe masă volumul de poezii al lui Eminescu."⁸

Dar nu numai Eminescu este ținut la mare cinste aici, ci și Alecsadri, Slavici, Coșbuc, Creangă, Caragiale, Delavrancea, Goga, Iosif⁹ au fost principalii pionieri ai unei solidarizări naționale inițiată de **Familia** și **Tribuna**, dar pe care **Luceafărul**

sibian a consfințit-o. Este epoca în care șezătorile literare mișcă scriitorii de o parte și de alta a țării, în care cronicile literare ale lui G. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi sau Sextil Pușcariu și Oct. C. Tăslăuanu nu țin pe transilvăneni la curent cu fenomenul general românesc și universal. Concluzia firească la care ajunge Slavici într-o suită de articole intitulate semnificativ *Unitatea noastră culturală* este următoarea: "Poporul român are pretutindeni aceleași apucături, același temperament, aceleași obiceiuri, același fel de a vedea și de a simți, aceeași ființă morală și nu avem decât să nu ne depărtăm de obârșia neamului nostru pentru ca una să fim cu toții și sufletește"¹⁰. Și mai departe: "Înaintarea culturală nu se face însă numai prin lucrarea împreună a multora, și cu cât mai mulți sunt cei care lucrează împreună, cu atât mai repede e înaintarea, căci cu atât mai larg e cercul din care se aleg muncitorii intelectuali și asupra căruia se revarsă înrăurirea lor. Când e vorba de cultură, nici puțini oameni, nici mai ales un om singur nu înseamnă nimic, dacă mulțimea cea mare nu e primitoare față de lucrarea lui. Lucrăm dar noi românii cu toții împreună, fiindcă ne înțelegem mai ușor între noi decât cu alții și nici România n-a ajuns unde e, dacă țările învecinate nu i-ar fi dat o parte din cei mai buni muncitori intelectuali ai lor, nici ceilalți români n-ar fi ajuns unde sunt dacă România nu și-ar fi revărsat luminile asupra țărilor învecinate"¹¹. O asemenea detaliată analiză întrepătrunderilor dintr-o provincie la alta o întreprinsese tocmai atunci Iorga, cu rezultate dintre cele mai concludente. Concluzia firească a lucrării sale intitulată *Partea românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească* era aceasta: "Cultura românească e una singură. Trebuie să aibă aceleași forme exterioare, același stil, dar nu același vocabular și aceleași întorsături sintactice"¹².

☞ Direcția poporană a fost o altă caracteristică a ziaristicii transilvănene. Ea s-a realizat printr-o continuă muncă de culegere și valorificare a folclorului, prin deschiderea coloanelor publicațiilor poeziei și epicii populare, etnografiei și etnologiei. Revista **Tribuna** de la Sibiu a cultivat și a afirmat în literatură o specie de povestitori populari de tipul lui Ioan Pop Reteganul, I.

C. Panțu, I. T. Mera, Virgil Onițiu, Ion Kovary, I. Berescu, I. Rodina, Miron Pompiliu, L. Ciorbea etc., iar revista **Șezătoarea** a lui Iosif Vulcan a cules pentru întâia oară folclor în mod sistematic. Lucrul i-a determinat pe istoricii literari să vorbească de temeiurile populare ale culturii transilvănene sau să considere eurentul poporan al **Tribunei** ca stând la baza **Semănătorului** de mai târziu. Meritul acestei orientări îi revine în primul rând lui Slavici. Activitatea sa de la **Tribuna** nu poate fi despărțită direcția prepondrent populară în care se situa activitatea lui, de modul în care a influențat publicarea materialului folcloric și a format o echipă de colaboratori specializați în acest domeniu. Încă la sfârșitul anului 1884, Gr. Sima al lui Ion lansa în "Tribuna" un *Apel către învățătorii și cărturarilor de la sate*, îndemnându-i la adunarea producțiilor reprezentative ale poporului, urmat de *Program pentru adunarea materialului literaturii populare* întocmită de Ion Pop Reteganul și de articole ca: *Despre modul de a aduna materialul literaturii populare și Despre poeziile populare și culegerea lor* aparținând lui Ian Urban-Jarnik, prin care se inițiau și instruiau amatorii de asemenea întreprinderi.

Rezultatul a fost că "direcțiunea poporană" a **Tribunei** a fost urmată cu vizibil succes de mai toate periodicele noastre transilvănene, contribuind și ea la unitatea de fond și formă a literaturii românești a epocii. E ceea ce observă și un cercetător contemporan al fenomenului, profesorul Ion Petran, care scria în articolul *Direcțiunea populară în literatura română* următoarele: "Direcția populară a triumfat, limba ei a devenit limba literară românească (...) Dacă suntem separați prin mai multe graniți, să fim una cel puțin în privința culturală; pentru că unitatea națională se poate susține numai prin cultură unitară, omogenă"¹³.

N-a fost neglijat nici activismul politic, căci de fapt țelul suprem al acestor eforturi era realizarea deplinei unități politice și naționale a tuturor românilor. De la lansarea celebrei lozinci a lui Slavici "Soarele pentru toți românii la București răsare!" orientarea politicii românești transilvănene a căpătat alte

dimensiuni. Noile forțe politice, care au asistat la unirea celor două principate românești, la politica salutară a domnului Cuza, la cucerirea independenței de stat în 1877-1878, au dat o nouă organizare Partidului Național Român și activităților sale. Mișcarea memorandistă, marile bătălii de clasă duse în jurul alegerilor electorale, lupta pentru sufragiul universal și pentru recunoașterea Partidului Național au fost acțiuni susținute de fapt de toate publicațiile românești, de la **Familia** orădeană, la **Drapelul** de la Lugoj, de la **Dreptatea** de la Timișoara la **Gutinul** de la Baia Mare, de la **Minerva** și **Foaia ilustrată** de la Bistrița și Reteag, la **Revista Oraștiei**, **Bunul econom** și **Activitatea** din Orăștie, de la **Lupta** de la Budapesta la **Tribuna** și **Românii** de la Arad.

Tonul noii orientări politice spre activismul național l-a dat însă **Tribuna** sibiană. Prin înființarea ei în 1884, românii transilvăneni dobândeau pentru prima oară un organ de presă autorizat în această chestiune, care se pune cu autoritate și competență, pe linia de continuitate a militantismului politic pașoptist. Plecând de la programul bărnuțian al adunării populare de la Blaj din 3/15 mai 1848, prin care se afirma că "Libertatea cea adevărată nu poate fi decât națională" și că "Dacă e nimicită libertatea poporului fără de naționalitate, e nimicită totodată și cultura și fericirea aceluia, fiindcă fără de libertate nu e cu putință cultura", **Tribuna** a devenit centrul cel mai de seamă al luptelor politice ale epocii. O echipă de luptători naționali temerari se înregimentează sub steagul acelorași idei și al aceluiși program, vizând în ultimă instanță realizarea comunității de simțire și ideal cu românii de dincolo de Carpați. Încă din primul său an de apariție într-unul din editorialele cotidianului sibian se făcea această declarație de credință: "Parte dintr-un popor pe care împrejurările l-au ajutat să întemeieze un stat național la hotarele patriei noastre, noi românii din Țările supuse coroanei ungare avem fără îndoială inimile totdeauna calde pentru acest stat românesc, căci în el e pus centrul firesc al culturii noastre naționale. Aceasta n-o tăgăduiește nimeni dintre noi și în zadar am tăgădui-o, căci nimeni nu ne-ar crede. Tot atât de puțin